

**INTERNET,
NARRATIVES,
VALUES,
PLACES**

**22.-23. november 2012
Mäetaguse**

Koostanud Mare Kõiva
Toimetanud Asta Niinemets

Internet, narratives, values, places

22.-23. november 2012

Mäetaguste külalistemaja

Pühendatud EKM FO 65 ja folklooriajakirjade 100. numbrile

(Keelest meeleni; 5)

Korraldab:

Eesti Kirjandusmuuseumi Folkloristika osakond

Seminari toetavad “ETF grant 8137” ja

Eesti Kultuurkapital.

EESTI KULTUURKAPITAL

ISBN 978-9949-490-44-8 (trükis)

ISBN 978-9949-490-45-5 (pdf)

© ELM Scholarly press, 2012

Internet, narratives, values, places

Me kuulume tänapäeval heterogeensesse rühmadesse ja interneti sotsiaalsetesse võrgustikesse. Internetipärimus reageerib kiiresti ja väga paindlikult sotsiaalsetele ja poliitilistele probleemidele (Moskva miitingute vaimukad plakatid, ACTAga seotud folkloor, reaktsioonid Veerpalu juhtumile jm).

Tänastes sotsiaalsetes võrgustikes on inimesi kerge kaasata ja kutsuda kaasa mõtlema, samas pikema suhtlusrühmast eemalolemisega võib kaotada nii kontakti kui suurepärased folkloori (ütluste, naljapiltide jm kogumid. Iga Facebooki jm sotsiaalsete võrgustike kasutaja (vrld videoreaktsioonid Youtube-keskkonnas) teab, kui keerukas on salvestada ja arhiveerida suhtlusvõrgustikes levivat folkloori. Lisaks vaatlemisele ja säilitamisele on tähtis analüüsida võimalikult kiiresti internetis levivat, sh visuaalset ning multimodaalset folkloori. Nüüdiskultuurile on tagasiside internetis toimuva kohta oluline.

Folklooriajakirjade “Mäetagused” ja “Folklore: EJF” 100 numbril ilmumise puhul (reaalselt ilmus mõlemast ajakirjast 30. aprillil 50. number) ning “EKM Folkloristika osakonna” 65. juubeli puhul toimub rahvusvaheline konverents-seminar.

Lisaks ettekannetele ootame teid osalema tõhusatel tööaruteludel ja uurimisplaanide vaagimisel.

Konverentsi töökeeled on eesti ja inglise keel.

<http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2012/mtseminar/>

Paröömilistest leidudest ajalehes *Postimees* ja ühest meediaprojektist

Piret Voolaid

Ettekanne on üks osa 4.–11. novembrini 2012. aastal Lõuna-Portugalis Taviras toimunud kuuendal rahvusvahelisel vanasõnakollokviumil esitletud Soome (Outi Lauhakangas ja Liisa Granbom-Herränen), Eesti (Piret Voolaid) ja Sloveenia (Saša Babič) ühisprojektist, mille esimeses faasis fikseeriti vanasõnakasutus kolme riigi ajakirjanduses ühenädalase pilootperioodi (7.–13. maini 2012) jooksul.

Uurimuse sihiks on välja selgitada vanasõnakasutuse määr, viisid, võrrelda arhailise ja uue ainese osakaalu tänapäeva ajakirjanduses, võttes arvesse nii professionaalsete ajakirjanike kirjutisi kui ka *online*-versiooni kommentaatorite keekekasutust.

Vaatlen kokkulepitud vaatlusperioodi jooksul Eesti suurimat päevalehte *Postimees*, milles tõuseb esiplaanile vanasõna-ainese kasutamine eelkõige professionaalsete ajakirjanike, poliitikute, eri valdkondi esindavate arvamuslimidrite jt kõnepruugis. Aadekvaaatse tulemuse saamiseks on kaasatud ajaleheartiklite veebikommentaariid, mis võimaldavad analüüsida vanasõnaütlusti ja väljendeid spontaanse argikeele (ehk kirjaliku kõnekeele) osana.

Ettekandes annan statistilise ülevaate populaarsematest kasutatud vanasõnadest ja nende positsioonist meediatekstis (ütluste esinemine artiklipealkirjas, sisus või artikli esi- ja lõpulõigugus), ühtlasi analüüsin paröömika (vanasõnade, vanasõnamodifikatsioonide, autoritsitaatide-aforismide) esinemust eri leherubriikides, eri autorite tekstiloomes. Vanasõnanuüksused kui võimsad kõnekujundid ja stiilivõtted leiavad enim kasutamist arvamuseveeru poliititeemalistes kirjutistes, aga ka majandusajakirjanike ja teiste arvamuslimidrite artiklites, milles neil tundub olevat tähelepanutõmbaja ja/või anonüümse autoriteetse abikäe roll. Kõrgendatud emotsionaalsuse taotluste ja tähelepanu teravdamise sihiga kohtab vanasõnakasutust spordiveerus ja ajalehe visuaalreklaamides. Autori loominguilise originaalsuse ja mängulisuse püüdele viitab tänapäeval vanasõnade parafraaseerimine, vanasõna muutmine omapoolse lisandusega või uute tõsimeelsete vanasõnade loomine.

Analüüsi tulemusi on võrreldud varasemate selleteemaliste uurimustega.

Ettekanne on seotud projektidega SF0030181s08, ETF8137 and ETF8149.

Kirjandus

Bošković-Stulli, Maja 1980. Proverbs and Proverbial Expressions in a Zagreb Newspaper. Burlakoff, Nikolai & Lindahl, Carl (toim). *Folklore on Two Continents: Essays in Honor of Linda Degh*. Bloomington, Indiana: Trickster Press, lk 180–186.

Chlosta, Christoph & Grzybek, Peter & Stanković-Arnold, Zorica & Steczka, Andreas 1993. Das Sprichwort in der überregionalen Tagespresse. Eine systematische Analyse zum Vorkommen von Sprichwörtern in den Tageszeitungen ‘Die Welt’, ‘Frankfurter Allgemeine Zeitung’ und ‘Süddeutsche Zeitung’. *Wirkendes Wort: Deutsche Sprache und Literatur in Forschung und Lehre*, 43/3; lk 671–695.

Litovkina, Anna & Mieder, Wolfgang 2006. *Old Proverbs Never Die, They Just Diversify. A Collection of Anti-Proverbs*. Burlington: The University of Vermont, Veszprém: The Pannonian University of Veszprém.

Järv, Risto 1999. Is Providing Proverbs a Tough Job? References to Proverbs in Newspaper Texts. – *Folklore: Electronic Journal of Folklore* 10, lk 77–107.

Lüthi, Max 1970. Das Sprichwort in der Zeitung. *Proverbium* 15, lk 495–497.

Mieder, Wolfgang 2008. “*Proverbs Speak Louder Than Words*”: *Folk Wisdom in Art, Culture, Folklore, History, Literature, and Mass Media*. New York & Washington & D.C./Baltimore & Bern & Frankfurt am Main & Berlin & Brussels & Vienna & Oxford: Peter Lang.

Estraadist püstjalani: stand-upi minevik, olevik ja tulevik Eestis

Liisi Laineste

Ettekanne keskendub žanrile, mida võib võtta kui üsna hiljutist, kuid millel kindlasti ei puudu kohalikud eelkäijad. Kuid nii eelkäijal (estraadil) kui ka praegu populaarsust kogeval “ühe mehe lavakomöödiaal” (*stand-upil*) on selja taga kohalikust lavast suuremad mõjutajad: estraad toetus paljuski tolaeagsele teistes liiduvabariikides mängitavale komöödiarepertuaarile, samas kui *stand-upi* kohalikeks edasivijateks on anglo-ameerika juurtega asjaarmastajad, kes varasemast traditsioonist palju ei tea. Alustades kõigile tuttavate näidetega estraadi ajaloost, võrdleb ettekanne esinejate ja publiku suhet siis ja praegu, peatudes pikemalt just esineja staatusel ja populaarsusel ning selle võimalikel tagamaadel. Näeme, et nii kultuurikontekst kui ka publiku ja esineja suhe mõjutab hinnangut esinejale võrdselt, kuid mehhanismid on kahel vaadeldaval perioodil erinevad. Estraadikunstnikult oodati varjatud sõnumeid päevapoliitika kohta ning nende julgetele väljaütlemistele järgnenud kannatuste kohta räägiti linnalegende; nende staatust kinnitas pidevalt tsensuuriotlik keskkond, milles nad töötama pidid. Tänapäevast *stand-upi* selline tsensuur ei ohusta ning ka sõnumite võimalik tähendusväli on oluliselt väiksem (ning võiks öelda isegi tühisem), ja seal loob staatuse hoopis see, kui palju üllatavat ja traditsioonilises mõttes inkongruentset artistid pakkuda suudavad. Keskkond ei ole enam implitsiitselt vastuoluline ega tekita huumorit lihtsalt seetõttu, et olukord on nii absurdelt lootusetu. Esinejad peavad pidevalt otsima uusi teemasid ja valdkondi, mis võiks publikut huvitada – ja nende kui põhivoolust kõrvalseisjate pilk tundub praegu olevat see, mis tekitab vastukaja, kinnitab staatust ja tõstab populaarsust.

Ka Ida-Euroopas tervikuna on anglo-ameerikalik *stand-up* hakanud viimasel aastakümnel kiiresti levima: avatakse komöödiaklubisid, korraldatakse võistlusi nii televisioonis kui lavalaudadel, tehakse isegi koolitusi neile, kes soovivad olla kas *stand-up* artistid või lihtsalt humoorikamad oma igapäevaelus. Seetõttu on tegu väga informatiivse žanriga, mis annab üldise-

malt sissevaateid sellesse, kuidas toimub globaalse kohanemine lokaalsega ja kui võrd erinevad on “uued *stand-up*-lookused” algsest žanrist ja teineteisest. Kohalike erinevuste uurimisele keskendub aastal 2013 algav koostööprojekt, milles üritatakse kirjeldada *stand-upi* kohanemist ja selle seoseid varasemate vormidega Eestis, Rumeenias, Poolas ja Ungaris

Ettekanne valmis ETF8149 toel.

Tähenduste ja identiteedi konstrueerimisest Kassinurme mägede näitel

Reet Hiimäe

Viimastel aastakümnetel on Jõgevamaal asuvad Kassinurme mäed toimunud erinevate mütoloogiliste, identiteedi-alaste jm vajaduste ja ootuste koondepunktina. Selle funktsiooni täitmist on toetanud koha mitmed omadused (kaugele minevikku ulatuv asustusajalugu, visuaalne maastikuline efektsus, mütoloogiline taust). Eelöelduga seoses pakuvad põnevust erinevate huvirühmade (LARP-i mängijad, taaskehastujad, veebifoorumite ja -ajalehtede kommentaatorid, kohalikud inimesed) arutelud Kassinurme mägede ja seal toimuvate ürituste (näiteks Mütöfest, iga-aastased Jüriöö lahingumängud) tähenduse üle. Püüan erinevaid arvamusi analüüsides teha järeldusi selle kohta, mis teeb nüüdisaja inimeste arvates ühest kohast pühapaiga või hiie, milliseid piiranguid seavad inimesed oma uskumustest või usundilistest teadmistest lähtuvalt pühapaigas ja selle ümbruses toimuvale, millised pühapaikadega seonduvad motiivid ja nende edasiarendused on kandunud Kassinurmes toimuvatesse üritustesse jne. Juttu tuleb ka autentsusproblemaatikast, näiteks milliseid autentsusnõudeid esitavad erinevad osapooled Kassinurmes toimuvatele Jüriöö lahingumängudele, olgugi et tegemist on lahingu mängulise rekonstruktsiooniga ja tegelik ajalooline lahing toimus üldse mujal. Seega jälgin Kassinurme mägedega seotud identiteediloo viise ning rolle, mida osalejad sealjuures võtavad, kuid samuti hinnanguid, mida kõrvalseisjad nendele protsessidele annavad.

Religiooni materiaalsus – usundilised esemed Eesti arheoloogiakogudes

Tõnno Jonuks

Religiooni uurimine on Eestis valdavalt baseerunud rahvapärismusel ja seetõttu on põhiosa uurimustest keskendunud ka ajaloolise aja perioodidele. Lisaks suulisele pärimusele on allikatena kasutatud ka maastikku (pühad paigad), seda lisaks ajaloolisele ajale ka muinasaegse religiooni kohta. Samas on arheoloogilisi leide valdavalt kasutatud kui illustratsioone juba mujalt tuttavatele religioonifenomenidele ning leiumaterjalist väljakasvanud uurimisteesid leiab vaid üksikuid. Selline olukord ei ole iseloomulik mitte üksnes Eestile, usundiliste leidude kasutamine atraktiivsete illustratsioonide või kurioosete üksiknäidetena on domineeriv peaaegu kõikjal maailmas.

Projekti “Religiooni materiaalsus...” eesmärgiks on koondada ühtsesse andmebaasi Eesti arheoloogiakogudes säilitavad leiud, mis on religiooniga seostatavad kas oma vormi või leiukonteksti poolest. Ideaalis tehakse andmebaas veebipõhiselt ja ingliskeelsena kättesaadavaks kõigile. Selline andmekogu toob hoidlatest välja ühelt poolt unikaalsed üksikleid, mille tõlgendamiseks puuduvad head lahendused. Teisalt toob leidude selline läbivaatamine välja mitmeid uusi teemasid, mis seni on olnud täiesti käsitlemata. Ning kolmandaks pakub selline andmekogu esimest korda võimalust koostada statistilisi ülevaateid usundiga seonduvatest leidudest (näiteks eritüübiliste ripatsite levikust ajas ja ruumis), mis avab taas hoopis uusi tõlgendusvõimalusi.

Esitangi ettekandes projekti seniseid tulemusi ning ehkki kõikide kogude läbitöötamine ei ole veel lõppenud võib juba välja tuua terve rea uusi teemasid, mis vajavad edaspidi lähemaid analüüse.

Ettekanne on seotud ETF8956 (“Religiooni materiaalsus – usundilised esemed Eesti arheoloogiakogudes”).

Tõde ja valikud. Pilguheit ühe uurimuse taha

Eda Kalmre

Peeter Olesk tutvustades Paul Ariste *Mälestusi* (Tartu, 2008) tõdeb, et lugupeetud ja armastatud ning heale suhtleajale Paul Aristele pole meeldinud oma mälestustes kirjutada asjadest, kus tõde ei ole ilus. (18. juuni *Tartu Postimees* artiklist “Paul Ariste enesena”). Olin oma uurimuse *Hirm ja võõraviha sõjajärgses Tartus* (2007) kirjutamise ajal sageli samasuguse dilemma ees. Kas ja kuidas kirjutada ebameeldivatest asjadest? Püüan oma ettekandes välja tuua mõningaid uurimistöö praktikast esile tulnud aspekte, millega oma ma seda kirjutades pidin arvestama ja otsuseid, mida pidin langetama.

Minu intervjuueeritute rühma ühendas soov selgitada ajalootõde ja kaitsta oma põlvkonna stereotüüpe ja minevikunägemust. Enamasti kasutati seda intervjuud ka ühiskonnakriitikaks, nii tollase nõukogude, kui praeguse Eesti ühiskonna kriitikaks. Mõnel juhul ka kompensatsioonina enda arvates tunnustamata elu eest. Kokkuvõtvalt: nende muistendite suhe reaalsusega on seotud inimeste võimega kohaneda Nõukogude Liidu ja selle poliitikaga – kuidas saadi hakkama töötamisega süsteemi sees ning selle vastu ning nüüd uuesti Eesti Vabariigi kehtestamisega ning sellesama süsteemi, nii hea kui halva, kadumisega ja uue maailmavaate omaksvõtuga.

Uurijana tekkisid mul mitmed küsimused, näiteks kannibalismi kui n-ö kultuurilise tabuteemaga seoses: kuivõrd ma võin eksponeerida jutustuste kaudu maalitud õvavastavaid pilte, mis võimendasid jutustajate argumente oma tõe väljatoomisel? Kuivõrd ma võin seostada konkreetset inimest ühiskonnas taunitud vihatunnete (võõraviha) väljaelamisega ja kuulujuttude kui väärinformatsiooni esitajana ning teha temast endast antikangelase? Jutustajad tulid minu juurde oma tõde jalule seadma ja mina ei tohtinud seda väänata, samas ei saanud ma neid nende tõe (mis ühiskonna moraali ja eetikareeglite vastu argumenteeris) eest esile tõsta, ära märkida. Ometi ei saanud ma ka sellega nõus olla. Et säilitada inimese privaatsust esitajatena, kehtestasin ma jutustajate anonüümsuse, ei sidunud jutustusi ühegi konk-

reetse inimesega. Samas oli minu uurimuse puhul oluline tuua välja nii üldine kui ka üksikseisukoht. Viimasel juhul seostus see mõnikord paratamatult konkreetsete süüdistustega, aga oli õigustatud, kuna ma ei saanud oma töös eirata uurimuse seisukohalt olulisi aspekte. Samas lähtusid jutustajad ka minu ootustest, isegi valetasid end nägema asju, mida nad tegelikult isiklikult polnud näinudki.

Metsikute söögitaime küsitlus 2011/2012¹

Raivo Kalle, Renata Sõukand

Metsikute söögitaime küsitlus 2011/2012 viidi läbi seoses autorite selleteemalise teadusuuringutega. Autorid on varem ajalooliste andmete põhjal avaldanud viimasel ajal mitmeid teadus- (nt Sõukand, Kalle 2012, Kalle, Sõukand 2012, Svanberg jt 2012) ja populaarteaduslikke (nt Kalle, Sõukand 2011a, b) artikleid, mis katavad aega kuni 1960. aastateni. Selline daatum võeti, sest sel ajal lõppes etnobotaaniku Gustav Vilbaste taimepärimuse uurimise ja kogumise aeg. Üleüldine rahvusvaheline suund on aga keskendunud tänapäeva uurimisele. Rahvusvahelise koostöö ning edaspidise selleteemalise teadustöö huvides tekkis autoritel niisiis vajadus tänapäevase materjali järele. Esimese suuremahulise uuringu aluseks võtsime Poola antropoloogi Łukasz Łuczaj botaanikutele mõeldud ankeedi lapsepõlves söödud looduslike taimeliikide kohta. Eialgu oligi mõttes saada võrdlusandmeid Poola materjalile (Łuczaj & Kujawska 2012), kuid laiendasime küsitlust ka teistele erialadele.

Kasutasime ankeedi levitamisel enamasti isiklikke pöördumisi. Jagasime üle viiekümne ankeedi paber kandjal. Nende tagasisaamine sõltus otseselt hilisemate meeldetuletuste arvust, kuid oli siiski tulemuslik, sest ligi pooltelt küsitletutelt saadi ka vastused. Hilisem täpsustamine oli nende puhul aga keerulisem. Elektrooniliselt saadeti välja sadakond isiklikku pöördumist, peamiselt loodus-, kokandus- ja pärimusteemadest huvitatud inimestele; tagasiside protsent selles rühmas oli paarikümne ringis. Levitasime ka ankeeti facebook.com keskkonnas, kus oli kutsutud ligi 700 inimest. Kasutasime ka teisi elektroonilisi võrgustikke, näiteks humanitaar- ja reaalteadlaste erialaliste. Tagasiside listidest jäi 2–5% piiresse.

Kõige tõhusamaks ankeetide levitamise mooduseks kujunes nn lumepalliefekt, millele aitasid suuresti kaasa selle täitjad ise, kellele oli südamelähedane nii lapsepõlve meenutamine kui ka looduse teema. Mitmedki, kes ise küll ankeeti ei täitnud, jagasid

¹ Teesid on lühendatud kujul valminud kirjaliku küsitluse aruande põhjal, mis ilmub kirjandusmuuseumi aastaraamatus 2011.

seda elektrooniliselt, saatsid edasi listidesse, millele meil endil juurdepääs puudus, või küsitlesid ja saatsid oma meililt teiste ankeete või oskasid meile soovitada inimesi, kes oleksid huvitatud ankeedi täitmisest.

Kuna ankeedi kaaskirjas olid viited meie värsketele eesti keelsetele toidutaimede teemalistele artiklitele, mis on üles laaditud academia.edu keskkonda, siis oli nende vaadatavuste järgi võimalik hinnata, kui suur on huvi selle teema vastu. Üleskutse igasse uude listi jõudmise järel on artiklite vaadatavus hüppeliselt tõusnud. Academia.edu andmetel on 29. veebruari seisuga artiklit “Ajalooline ülevaade...” vaadatud kokku 366 korda ja artiklit “Eesti looduslikud...” 323 korda.

2012. aasta veebruari lõpu seisuga olid meieni jõudnud 250 inimese vastused, neist 92 paber kandjal. Elektrooniliselt saabunud vastuste saatjatega toimus kirjavahetus, kus paluti täpsustusi olemasolevatele andmetele (nt toitude retseptid) ja esitati lisaküsimusi, kui loetelust olid puudu mõned väga levinud liigid (nt metsamarjad) või täpsustati mõne taime määrangut. Nii saime omakorda teavet uutest liikidest ja kasutusviisidest. Tihti lisati ankeetidesse ka ravimtaimi ja seeni koos kasutusega ning taimi, mida praegu süüakse. Kirjavahetus kopeeriti vastava ankeedi juurde. Vastuste pikkus varieerus lehekülgede arvu poolest ühe ja viieteistkümne vahel, mis teeb kokku suurelt üle tuhande A4 lehekülje.

Kirjandus

Kalle, Raivo & Sõukand, Renata 2012. Historical-ethnobotanical review of wild edible plants of Estonia, 1770s–1960s. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* [ilmumas].

Kalle, Raivo & Sõukand, Renata 2011a. Ajalooline ülevaade eestlaste looduslikest toidu- ja ravimtaimedest. A historical overview of the Estonians' wild food plants and herb. *Metsa kõrvalkasutus Eestis. Akadeemilise Metsaseltsi toimetised XXV*. Tartu, lk 29–44.

Kalle, Raivo & Sõukand, Renata 2011b. Eesti looduslikud söödavad taimed. *Haridus* 3, lk 34–36.

Łuczaj, Łukasz Jakub & Kujawska, Monika 2012. Botanists and their childhood memories: an under-utilized expert source in ethnobotanical research. *Botanical Journal of the Linnean Society* 168, lk 334–343.

Svanberg, Ingvar & Sõukand, Renata & Łuczaj, Łukasz Jakub & Kalle, Raivo & Zyryanova, Olga & Dénes, Andrea & Papp, Nóra & Neldelcheva, Aneli & Kołodziejaska-Degórska, Iwona & Šeškauskaitė, Daiva

& Kolosova, Valeria 2012. Uses of tree saps in northern and eastern parts of Europe. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae* [ilmumas].

Sõukand, Renata & Kalle, Raivo 2012. The use of *teetaimed* in Estonia, 1880s-1990s. *Appetite*, 59(2), lk 523–530.

Kust tuleb toit?

Ell Vahtramäe

Käesoleval pidevalt areneval tehnikaajastul on erinevates valdkondades hakatud järjest enam tähtsustama infotehnoloogiliste seadmete ja meetodite kasutamist, mis võimaldaksid tõsta tulemuste kvantiteeti ja kvaliteeti väiksema ressursi ja ajakuluga.

Toiduainete töötlemise tehnoloogiad on oma sisult väga mitmekesised ning nõuavad keemia-, füüsika-, bioloogia-, mikrobioloogia- ja tehnikateadmiste rakendamist selleks, et valmistada tööstuslikult joogi-, liha- piima-, pagari- ja kondiitritooteid, maiustusi, konserve – kõike seda, millest kodus toitu tehakse või mida valmis kujul tarbitakse.

Ettekandes käsitletakse tänapäeva toiduainetehnoloogiaga seotud argiuskumusi ja rahva filosoofiat. Juttu tuleb energeetilisest põllumajandusest, sellele vastanduvad toidutööstuses kasutatavad keemilised ained ja tehistoit.

Eesti mõistatuste andmebaas ja geograafiliste levikupiltide kaardistaja

Arvo Krikmann

Andmebaas põhineb 2800 andmetabelis toodud infol (tekstid, lahendid, aja- ja kohaandmed, allikaviidad jne Word 7.0 formaadis), mille põhjal toodeti EM põhikõidete I ja II käsikiri.

Pealehe aadress:

<http://www.folklore.ee/moistatused/>

Andmebaas on kasutatav kolmes variandis:

1) "lugemikuna", mis toob lihtsalt 95 751 eesti mõistatusteksti kirjed 1000 kirje pikkuste juppidega EV I–II tüüpide ja tekstide järjekorras ning võimaldab otsinguid ainult brauseri vahendite abil (<http://www.folklore.ee/moistatused/lugemik/index.php>);

2) nn tavaversioonina, mis peab silmas n-ö laia ringi kasutajat ning võimaldab päringuid ja tulemuste järjestamist mõistatuste tekstist ja lahendist pärit leksikaalsete elementide põhjal, mõistatuste kogumiskoha (kihelkond, maakond) ja -aja ning koguja nime järgi üksikult või omavahel kombineeritult (<http://www.folklore.ee/moistatused/common/index.php>);

3) nn täisversioonina, mis on mõeldud folkloristidele jt sügavamate huvidega kasutajaile (<http://www.folklore.ee/moistatused/advanced/index.php>)

võimaldab kirjete päringuid kõigi lähtetabeleis sisalduvate väljade ja nende konjunktsioonide põhjal:

a) kirje Id-number või numbrite list;

b) EM-i trükiväljaande tüubinumber või numbrite list;

c) redaktsioon (st omavahel sarnaste tekstide rühm) EM-i vastavas tüübis;

d) kirje staatus EM-is (tsiteeritud / tsiteerimata / tiiteltekst);

e) mõistatuse tekstist ja lahendist pärit leksikaalsed elemendid (vabajärjenditena või täissõnadena);

f) päritolukoht (kahes variandis: kihelkonna- või maakonna-lühendite järgi ja rippmenüüst valitavate maakondlike vm suuremate territoriaalüksuste kaupa);

g) üleskirjutamise aasta(d) (täpselt või vahemikena või *post quem* või *ante quem*);

h) koguja(te) ~ üleskirjutaja(te) nimed (vabajärjenditena või täissõnadena); allikaviidad (vabajärjenditena või täissõnadena);

i) kontaminatsioonilised tekstid (st kahe või enama tüübi algme liited);

j) EM-is toodud võrdlused sarnasust või sugulust ilmutavate tüüpide vahel.

Mitmetelt väljadelt on võimalik teha päringuid konjunktiivselt või disjunktiivselt, näiteks:

teksti- või lahendiväljast täissõnade või vabajärjenditena “koer + kass” või “koer | kass”;

“Sarv + Veskisaar” või “Sarv | Veskisaar” kogujaväljast täissõnadena või “I. Sarv + E. Veskisaar või I. Sarv | E. Veskisaar” vabajärjenditena;

“H II | E | ERA II” allikaviitest (annab vastuseks kirjed, mis pärinevad Hurda kogu II seeriast või Eiseni kogust või ERA kogu II seeriast).

Lahendi-, koha- ja kogujarea päringuoptsioonide hulgas on veerg “Välista tühjad” – see võimaldab välistada päringust ilma lahendita kirjanekud, samuti kirjed, mida ei saa lugeda rahvaehtsaks folklooriks (neil puudub lähteandmetes üleskirjutaja ja/ või päritolukoht) või mõned liigid tüübiliidetest või -võrdlustest.

Rahvaehtsad kirjed ilmuvad päringutulemusesse musta värvi kirjas, tekstoloogilistel põhjustel toodud dubletid ja oma looming helesinises kirjas.

Teksti- ja lahendivälja otsijärjendid on päringutulemuses kollase värviga esile tõstetud.

Kõik päringud on tõstutundetud; tühikute kasutamine “+”- ja “|”-märkide ümber on vaba.

Täisversioon mõõdab päringuvastuse suuruse: loendab selles esinduvate kirjete hulga (või rahvaehtsate kirjanekute hulga, kui geograafilise päritoluta kirjed on otsingust välja lülitatud), mõistatustüüpide hulga ning tüübinumbrite loendi (vt “Arvandmed tabelina: Tüübiloend”).

Vastuse teksti- ja tüübistatistika seotakse ka geograafilise (kihelkondliku) leviku andmetega (vt “Arvandmed tabelina: Tekstihulk” ja “Arvandmed tabelina: Tüübihulk”). Samuti on neid levikuandmeid võimalik vaadelda graafilises projektsioonis – arvandmete, nelinurksete ikoonide või hele-tumedamaks varjutatud värvipindadena vastuskirjete geograafilist päritolu näitavil levikukartogrammidel.

Andmebaasi juurde kuulub veel rida abimaterjale:

1) põhimõtteliselt kogu EM I–II trükiversioonis leiduv teave:

a) sissejuhatus (http://www.folklore.ee/moistatused/em_lugemik/index.php?sub=intro2);

b) trükiversiooni struktuuri ja leppemärke järgiv “sirvi-ja” (EM-i 2800 tüpoloogilist üksust 14 fragmendina, igas 200 tüüpi) (http://www.folklore.ee/moistatused/em_lugemik/index.php?sub=book);

c) “tüübiotsija”, mille vasakus divisjonis rullitav “tüpoloogiline sisukord”, paremas sisukorrast väljaklikitav EM-sisu ühe tüübi kaupa (http://www.folklore.ee/moistatused/em_lugemik/index.php?sub=type);

d) vähemtuntud murdesõnade seletusi (<http://www.folklore.ee/moistatused/index.php?id=murdesonu>);

e) EM-i allikalühendite loend (<http://www.folklore.ee/moistatused/index.php?id=allikalyhendid>);

e) kohanimelühendite seletused (<http://www.folklore.ee/moistatused/index.php?id=kohanimelyhendid>);

2) Eesti kihelkondade kontuurkaart kihelkonnalühenditega (<http://www.folklore.ee/moistatused/index.php?id=kaart>).

3) mõistatuste andmebaasi suhtes autonoomne üldotstarbeline kartograferimismasin (<http://www.folklore.ee/moistatused/kaardimasin/index.php>), mis teeb kihelkondliku täpsusega levikukaarte mistahes folkloorsete, etnograafiliste, dialektoloogiliste vm nähtuste kohta ning võimaldab:

a) kanda ühele kartogrammile kuni 5 eri nähtuse levikuandmed ja tähistada need erineva kuju ja värviga kaardimärkidega;

b) teha üksiknähtuste kartogramme, kus nähtuse sagedusi ~ hulki eri kihelkondades tähistatakse värvitoonide heleduse-tumedusega ja numeraalselt, ning selliseid kartogramme siluda;

c) sisestada arvandmeid käsitsi või kleepida neid “peistikastidesse” mistahes tabeliformaati tundva programmi failidest (Word, OpenOffice, Notepad, Excel, Statistica vm), kus nad on esitatud kaardistaja jaoks õigesti äratuntaval viisil (106 kihelkonnarida, sh kihelkondliku üksusena käsitatav Setumaa, alfabeetilises järjekorras);

d) varustada kartogramme vajalike legendidega ning väljutada tehniliselt korralikke avaldamiskõlblikke must-valgeid või värvilisi tulemeid.

Skript

Andres Kuperjanov

Riikliku programmi Eesti keel ja kultuurimälu projekti Eesti muistendid ja loitsud raames on folkloristika osakond digiteerinud tuhandeid muistendi- ja usunditekste, mis on hoiul serveri e-arhiivis, osa sellest on muudetud kättesaadavaks andmebaasi Rehepapp, LEPP jm vahendusel. Digitaalsete kogude hoiutینگimused on rahvaluuleserveris lahendatud, kuidas aga toimida edasi digiteeringutega, kuidas neid struktureerida, missugune võiks olla vaheaste enne raamatut, missugune võiks olla abivahendite mudel ja esmased lahendused, mis aitavad projektis osalejatel ainestiku hõlpsamini selekteerida, statistiliselt või topograafiliselt analüüsida.

Mida Juku ei õpi... **Komi keelesituatsioonist**

Kolja Kuznetsov

Tänu nõ rahvuslikule eufooriale ja eneseteadvuse tõusule 1990. aastatel saavutas komi keel Komimaal kõrge staatuse. Vaatamata püüetele tugevdada saavutatud positsiooni viimasel paarikümnel aastal, on komi keele prestiiž jätkuvalt madal. Hoolimata katsetest tuua komi keelt erinevatesse elusfääridesse, populariseerida keelt noorte seas modernse kultuuri ilmingute kasutamise ja kaasaegse infotehnoloogia vahenditega, jääb kõnelejate arv järjest vähemaks, komi keele kõnelejaskond vananeb.

Erinevatel põhjustel loobuvad paljud vanemad rääkimast lastega komi keeles. Ma näen tõsist ohtu keele jätkusuutlikkusele komi lastevanemate valikus suhelda oma väikeste lastega vene keeles ka komi külades, kus on eeldatavasti palju paremad tingimused keele kasutamiseks. Paraku jääb tänases komi ühiskonnas keele säilimise seisukohalt etnilisest patriotismist väheks. Lapse keelevelikul juhinduvad vanemad sageli praktilistest kaalutlustest: komi keele oskuse otsene vajadus läbilõõmiseks edasises elus (õppimisel koolis, eriala omandamisel, tööl jne) puudub. Komikeelsetel vanematel on küll minimaalset ressursi nõudev võimalus õpetada oma lastele ühiskonnas domineerivale vene keelele lisaks veel üks keel, kuid enam kui ühe keele valdamise positiivne roll lapse intellektuaalsete ja loominguiliste omaduste ning muu kognitiivse võimekuse arenemisel, nagu ka emakeele tähtsus oma juurte tundmisel ja oma rahva mõistmisel jäävad aga paljudele lastevanematele ilmselt liiga abstraktseteks argumentideks.

Igasugused keele elus hoidmise pingutused võivad osutuda mõttetuks, kui selles ei räägi lapsed liivakastis, kui seda ei kasuta ükskord enam keegi suhtlemiseks oma lähedaste, sõprade või naabritega.

Rootsieestlaste rituaalne aasta. Vaade migrandi aknast

Mare Köiva, Andres Kuperjanov

Ettekanne arutleb rootsieestlaste kalendripärimuse kui protsessi, kui tavade ja sümbolite orkestratsiooni üle. Kalendritavandi juures kohtuvad mitmed sensitiivsed indikaatoralad, mille sekka kuuluvad nt keel, naermine, nn head ja halvad kombed, vanapärane ja moodne käitumisviis, muusika- ja toidukultuur jt identiteediga lähedalt seotud valdkonnad. Nende kõigi abil on hõlbus eristada oma (etnilist) rühma teistest territoriaalselt lähedastest rühmadest. Mikromuutuste protsessi vahendusel on nähtav poliitilistel või sotsiaalsetel põhjustel toimuv pühadekombestiku adapteerimine ja transplantatsioon.

Rootsieestlaste vähemusrühm populaarsemaid migratsiooni sihtpunkte, ajaloolised löikumised ja kultuurilised vastasmõjud, tihedad suhted ja sarnased stereotüübid osutavad eelduspäraselt sarnasustele.

Muutuste ja pühadesüsteemi jälgimiseks on kasutatud eeskätt Teise maailmasõja ajal ja järel Rootsi emigreerunud Lundi ja Malmö ümbruskonna eestlastega tehtud intervjuusid (1996–1999), kombestikusalvestusi, arhiivimaterjale, vastava perioodi kalendri- ja muu meedia tekste.

Ühiste stereotüüpide kõrval iseloomustab kombestikku humoristlik dialoog ühteaegu kõrvalseisja ja osalise rollide vahel. Eestlaste lood peegeldavad aga ka rootslaste stereotüüpe eestlastest ja nende kombestikust. Need (tihti) humoristlikud narratiivid, kombekirjeldused, artefaktide või fotode juurde räägitud jutud annavad väärtuslikku informatsiooni pühade relevantsusest, struktuurist ja elava traditsiooni tähistamisviisidest, samuti rituaalse aasta sõlmpunktidest, kohtade ja aja adapteerimiskäigust.

Ettekanne on pühendatud Anu Korbile ja folkloristidest diaspora-uurijate diskreetsele visale diskursusele.

Ettekanne on seotud ETF grandiga 8137.

Ebateaduslikest teooriatest soome-ugri keelesuguluse alal ehk keelesuguluse tekkelood

Maarja Villandi

Oma ettekandes käsitlen alates 1920. aastatest avaldatud ebateaduslikke soome-ugri keelesuguluse teooriaid, mida võib folkloori kontekstis nimetada ka soome-ugri keelesuguluse tekkelugudeks. Neid on aetud segamini tõsiteaduslike keelesuguluse teooriatega või vähemalt üritatud uskuda, et need pretendeerivad tõsiteaduslikele keelesuguluse teooriatele, ent koha- ja tekke-muistendeid ei nimetata pseudogeoloogiaks ega peeta rahvale kahjulikuks. Samas on ebateaduslikud keeleteooriad leidnud palju negatiivset vastukaja ja nende avaldamist peetud kahjulikuks. Tõenäoliseks põhjuseks on see, et ebakeeleteadus on võrreldav rahvameditsiiniga, mis on pealtnäha lihtne ja vähemalt sama tulemuslik kui tavameditsiin, st pakub lihtsaid lahendusi kee-rulistele küsimustele, kuid mille kasutamise tagajärjed võivad olla ettearvamatud.

Ebateaduslike keelesuguluse teooriate ehk keelesuguluse tekkelugude tunnusteks on usk ühise ürgkeele olemasolusse, ideaalsete konstruktsioonide kasutamine, eelajaloolise aja käsitlemine, toetumine andmete puudumisele, ajalis-ruumiliste mõõtmete ignoreerimine ning uuritava keele tõstmine pjedestaalile. Iseloomulik on keelesuguluse olemasolu hindamine pelgalt sõna või sõnakuju sarnasuse alusel. Sarnaseid sõnakujusid tunnevad ebateaduslike keelesuguluse teooriate loojad sageli ära kohanimedest, kuna usuvad, et kohanimed on midagi püsivamat kui muud keelenähtused.

Ülaltoodud tunnuste olemasolul tekivad teooriad, mis vastavad looja soovile ja/või loovad stiliseeritud maailmapildi. Laias laastus võib ebateaduslikud keeleteooriad jaotada kaheks: fantastilised keelesugulusteooriad (eesti keele sugulus mõne vana kultuurkeelega) ja süsteemselt stiliseeritud keelesugulusteooriad (keelesuguluse sidumine kohanimedega). Need kaks võivad omavahel kergesti seguneda, sest sarnaste nimekujude leidmine on suhteliselt lihtne ja sarnased nimekujud võivad katta väga laia

maa-ala. Seega tekib kergesti järeldus, et eestlased on olnud Euroopa valitsejad.

Uuritavad autorid on Henrik Juhankatti, Arthur Gleye, Edgar Valter Saks, Jüri Härmatare, Oskar-Adolf Pöldemaa, Andres Pääbo ja Valentyn Stetsyuk. Henrik Juhankatti usub ühise ürgkeele olemasolusse ja leiab sõnasarnasuse alusel eesti keele sugulussuhteid väga kaugete keeltega. Arthur Gleye tõmbab paralleele läänemeresoome keelte ja ajalooliste keelte sõnade vahel. Edgar Valter Saks leiab “eesti” kohanimedid üle Euroopa ja annab neile ka tähenduse. Jüri Härmatare leiab eesti keele olevat suguluses sumeri keelega. Oskar Adolf Pöldemaa on loonud paralleeli eesti ja etruski keele vahel. Andres Pääbo peab eesti keelt veneedi keelega suguluses olevaks. Eelloetletutele lisandub Valentyn Stetsyuk, kes on loonud omapärase kaardi soome-ugri rahvaste kunagistest asukohtadest kohanimede alusel. Kõiki autoreid ühendab peale ebateaduslike teooriate veel asjaolu, et ükski neist ei ole keeleteadlane.

Ebateaduslikke keeleteooriaid on vähe uuritud ja nende uurimine on edaspidi vajalik selleks, et vahet teha ebateadusliku ja tõsiteadusliku teooria vahel, aga ka folkloori seisukohast, sest neid võib pidada omaette folklooriliigiks.

Internet, narratives, values, places

22. november

15.00 I paneel. Mare Kalda

Piret Voolaid *Paröömilistest leidudest ajalehes Postimees ja ühest meediaprojektist*

Liisi Laineste *Estraadist püstjalani: stand-upi minevik, olevik ja tulevik Eestis*

Reet Hiimäe *Tähenduste ja identiteedi konstrueerimisest Kassinurme mägede näitel*

Tõnno Jonuks *Religiooni materiaalsus – usundilised esemed Eesti arheoloogiakogudes*

II paneel. Piret Voolaid

Eda Kalmre *Tõde ja valikud. Pilguheit ühe uurimuse taha*

Renata Sõukand, Raivo Kalle *Metsikute söögitaimede küsitlus 2011/2012*

Ell Vahtramäe *Kust tuleb toit?*

Diskussioon: välitööd, eetika, kogumine, uued uurimissuunad

23. november

10.00 I paneel. Eda Kalmre

Arvo Krikmann *Eesti mõistatuste andmebaas ja geograafiliste levikupiltide kaardistaja*

Andres Kuperjanov *Skript*

Nikolai Kuznetsov “Mida Juku ei õpi...” *Komi keelesituatsioonist*

Mare Kõiva, Andres Kuperjanov *Rootsieestlaste rituaalne aasta. Vaade migrandi aknast*

Maarja Villandi *Ebateaduslikest teooriatest soome-ugri keelesulguluse alal ehk keelesulguluse tekkelood*

Kokkuvõttev diskussioon kahel päeval räägitust.

ISBN 978-9949-490-45-5

9 789949 490455 >